

MERSİN ÜNİVERSİTESİ KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ
MERSIN UNIVERSITY PUBLICATIONS OF THE RESEARCH CENTER OF
CILICIAN ARCHAEOLOGY

OLBA XXVI

(Ayrıbasım / Offprint)

KAAM YAYINLARI

OLBA

XXVI

© 2018 Mersin Üniversitesi/Türkiye

ISSN 1301 7667

Yayıncı Sertifika No: 18698

OLBA dergisi;
ARTS & HUMANITIES CITATION INDEX, EBSCO, PROQUEST
ve

TÜBİTAK-ULAKBİM Sosyal Bilimler Veri Tabanlarında taranmaktadır.

Alman Arkeoloji Enstitüsü'nün (DAI) Kısaltmalar Dizini'nde 'OLBA' şeklinde yer almaktadır.

OLBA dergisi hakemlidir. Makalelerdeki görüş, düşünce ve bilimsel değerlendirmelerin yasal sorumluluğu yazarlara aittir.

The articles are evaluated by referees. The legal responsibility of the ideas,
opinions and scientific evaluations are carried by the author.

OLBA dergisi, Mayıs ayında olmak üzere, yılda bir kez basılmaktadır.
Published each year in May.

KAAM'ın izni olmadan OLBA'nın hiçbir bölümü kopya edilemez.

Alıntı yapılması durumunda dipnot ile referans gösterilmelidir.

It is not allowed to copy any section of OLBA without the permit of the Mersin University
(Research Center for Cilician Archaeology / Journal OLBA)

OLBA dergisinde makalesi yayımlanan her yazar, makalesinin baskı olarak ve elektronik ortamda yayımlanmasını
kabul etmiş ve telif haklarını OLBA dergisine devretmiş sayılır.

Each author whose article is published in OLBA shall be considered to have accepted the article to be published
in print version and electronically and thus have transferred the copyrights to the Mersin University
(Research Center for Cilician Archaeology / Journal OLBA)

OLBA'ya gönderilen makaleler aşağıdaki web adresinde ve bu cildin giriş sayfalarında
belirtilen formatlara uygun olduğu takdirde basılacaktır.

Articles should be written according to the formats mentioned in the following web address.

Redaktion: Dr. Öğr. Üyesi Deniz Kaplan

OLBA'nın yeni sayılarında yayınlanması istenen makaleler için yazışma adresi:
Correspondance addresses for sending articles to following volumes of OLBA:

Prof. Dr. Serra Durugönül

Mersin Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü
Çiftlikköy Kampüsü, 33342 Mersin - TURKEY

Diğer İletişim Adresleri

Other Correspondance Addresses

Tel: +90 324 361 00 01 • 14730 / 14734

Fax: +90 324 361 00 46

web mail: www.kaam.mersin.edu.tr

www.olba.mersin.edu.tr

e-mail: sdurugonul@gmail.com

Baskı / Printed by

Son Söz Gazete Matbaa Yay. Kırt. Ltd. Şti.

İvedik OSB. 1341. Cadde No. 56 Yenimahalle/ANKARA

Tel: +90 312 394 57 71 • Sertifika No: 18698

Grafik / Graphic

Digilife Dijital Basım Yay. Tan. ve Org. Hiz. San. ve Tic. Ltd. Şti.

Güvenevler Mah. 1937 Sk. No.33 Yenişehir / MERSİN

Tel: +90 324 231 14 16 www.digilifemersin.com

MERSİN ÜNİVERSİTESİ KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ
(KAAM) YAYINLARI-XXVI

MERSIN UNIVERSITY PUBLICATIONS OF THE RESEARCH CENTER OF
CILICIAN ARCHAEOLOGY (KAAM)-XXVI

Editörler

Serra DURUGÖNÜL
Murat DURUKAN
Gunnar BRANDS
Deniz KAPLAN

OLBA Bilim Kurulu

Prof. Dr. Mehmet ÖZDOĞAN (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Fikri KULAKOĞLU (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Serra DURUGÖNÜL (Mersin Üniversitesi)
Prof. Dr. Marion MEYER (Viyana Üniversitesi)
Prof. Dr. Susan ROTROFF (Washington Üniversitesi)
Prof. Dr. Kutalmış GÖRKAY (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. İ. Hakan MERT (Uludağ Üniversitesi)
Prof. Dr. Eda AKYÜREK-ŞAHİN (Akdeniz Üniversitesi)
Prof. Dr. Yelda OLCAY-UÇKAN (Anadolu Üniversitesi)

MERSİN

2018

İçindekiler / Contents

Işıl Demirtaş <i>Güvercinkayası “Coba” Tipi Tarazlı Kâseleri</i> (“Coba” Type Scraped Bowls at Güvercinkayası)	1
Mahmut Bilge Baştürk - Meltem Doğan-Alparslan <i>A New Hieroglyphic Seal from Şarhöyük</i> (Şarhöyük’te Bulunan Yeni Bir Hiyeroglifli Mühür)	31
Kurtuluş Kıymet <i>Salat Tepe Ritüellerine İlişkin Bulguların Hitit-Hurri Metinleri ile Karşılaştırılması</i> (Comparison of Salat Tepe Ritual Contexts with Hittite-Hurrian Ritual Texts)	41
Ayşe F. Erol– Ertaç Yıldırım <i>Ordu/Fatsa Cıngirt Kayası Kazısı Bronz Buluntuları</i> (Bronze Finds from Ordu/Fatsa Cıngirt Kayası Excavations)	97
Mehmet Gürbüzler <i>Late Roman Pottery From a Building in Klazomenai</i> (Klazomenai’de Bir Yapıdan Ele Geçen Geç Roma Seramikleri)	135
Emre Okan - Cenker Atila - Ali Akın Akyol <i>The Greco-Italic Amphorae Found on Maltepe Tumulus in Phocaea</i> (Phokaia Maltepe Tümülüsünde Bulunan Greko-İtalik Amphoralar)	177
Polat Ulusoy <i>Klazomenai Asty’sünde Bulunmuş Arkaik Dönem Yapı ve Anıtlara Ait Parçalar ve Kutsal Alanların İncelenmesi</i> (Research on Fragments of Archaic Period Structure and Monument Found at Asty of Klazomenai and Sanctuaries)	215
Rahşan Tamsü-Polat <i>Yazılıkaya/Midas Vadisi Akpara Kale Mezarları</i> (Yazilikaya/Midas Valley Akpara Kale Tombs)	261
Aytekin Erdoğan - Sabri Arıcı <i>Tripolis’de Bulunmuş Çocuk Dionysos Heykeli</i> (Die Statue des Kind Dionysos aus Tripolis)	285

S. Yücel Şenyurt - Serra Durugönül <i>Kurul (Ordu) Kalesi'nde Bir Kybele Heykeli</i> <i>(A Cybele Statue in the Fortress of Kurul (Ordu))</i>	305
Ayşe Aydın <i>Ödemiş Müzesi'ndeki Lahit</i> <i>(A Sarcophagus in the Museum of Ödemiş)</i>	345
Selda Yeni - Fatma Avcu - N. Eda Akyürek Şahin <i>Mysia Bölgesi'nden Beş Yeni Mezar Epigramı</i> <i>(Five New Grave Epigrams from Mysia)</i>	369
Hüseyin Uzunoglu <i>On the Use of "ΚΑΤΑΣΚΕΥΑΣΕΙΝ" in Building Inscriptions</i> <i>(Yapı Yazıtlarında κατασκευάζειν Fiilinin Kullanımı Üzerine)</i>	387
M. Ertan Yıldız <i>Tlos'tan İki Yeni Mezar Yazıtı</i> <i>(Zwei Neue Inschriften aus Tlos)</i>	405
Yadigar Doğan - Fatma Avcu <i>Nallıhan ve Çevresinden Yeni Yazıtlar II</i> <i>(New Inscriptions From Nallıhan and its Vicinity II)</i>	415

MERSİN ÜNİVERSİTESİ
KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ
BİLİMSEL SÜRELİ YAYINI ‘OLBA’

Kapsam

Olba süreli yayını Mayıs ayında olmak üzere yılda bir kez basılır. Yayınlanması istenilen makalelerin en geç her yıl Kasım ayında gönderilmiş olması gerekmektedir. 1998 yılından bu yana basılan Olba; Küçükasya, Akdeniz bölgesi ve Ortadoğu’ya ilişkin orijinal sonuçlar içeren Antropoloji, Prehistorya, Protohistorya, Klasik Arkeoloji, Klasik Filoloji (ve Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri), Eskiçağ Tarihi, Nüvizmatik ve Erken Hıristiyanlık Arkeolojisi alanlarında yazılmış makaleleri kapsamaktadır.

Yayın İlkeleri

1. a. Makaleler, Word ortamında yazılmış olmalıdır.
b. Metin 10 punto; özet, dipnot, katalog ve bibliyografya 9 punto olmak üzere, Times New Roman (PC ve Macintosh) harf karakteri kullanılmalıdır.
c. Dipnotlar her sayfanın altına verilmeli ve makalenin başından sonuna kadar sayısal süreklilik izlemelidir.
d. Metin içinde bulunan ara başlıklarda, küçük harf kullanılmalı ve koyu (bold) yazılmalıdır. Bunun dışındaki seçenekler (tümünün büyük harf yazılması, alt çizgi ya da italik) kullanılmamalıdır.
2. Noktalama (tireler) işaretlerinde dikkat edilecek hususlar:
 - a. Metin içinde her cümlelin ortasındaki virgülden ve sonundaki noktadan sonra bir tab boşluk bırakılmalıdır.
 - b. Cümle içinde veya cümle sonunda yer alan dipnot numaralarının herbirisi noktalama (nokta veya virgül) işaretlerinden önce yer almalıdır.
 - c. Metin içinde yer alan “fig.” ibareleri, küçük harf ile ve parantez içinde verilmeli; fig. ibaresinin noktasından sonra bir tab boşluk bırakılmalı (fig. 3); ikiden fazla ardışık figür belirtiliyorsa iki rakam arasına boşluksuz kısa tire konulmalı (fig. 2-4). Ardışık değilse, sayılar arasına nokta ve bir tab boşluk bırakılmalıdır (fig. 2. 5).
 - d. Ayrıca bibliyografya ve kısaltmalar kısmında bir yazar, iki soyadı taşıyorsa

soyadları arasında boşluk bırakmaksızın kısa tire kullanılmalıdır (Dentzer-Feydy); bir makale birden fazla yazarlı ise her yazardan sonra bir boşluk, ardından uzun tire ve yine boşluktan sonra diğer yazarın soyadı gelmelidir (Hagel – Tomaschitz).

3. “Bibliyografya ve Kısaltmalar” bölümü makalenin sonunda yer almalı, dipnotlarda kullanılan kısaltmalar, burada açıklanmalıdır. Dipnotlarda kullanılan kaynaklar kısaltma olarak verilmeli, kısaltmalarda yazar soyadı, yayın tarihi, sayfa (ve varsa levha ya da resim) sıralamasına sadık kalınmalıdır. Sadece bir kez kullanılan yayınlar için bile aynı kurala uyulmalıdır.

Bibliyografya (kitaplar için):

Richter 1977 Richter, G., Greek Art, NewYork.

Bibliyografya (Makaleler için):

Corsten 1995 Corsten, Th., “Inscripfen aus dem Museum von Denizli”, Ege Üniversitesi Arkeoloji Dergisi III, 215-224, lev. LIV-LVII.

Dipnot (kitaplar için)

Richter 1977, 162, res. 217.

Dipnot (Makaleler için)

Oppenheim 1973, 9, lev.1.

Diğer Kısaltmalar

age.	adı geçen eser
ay.	aynı yazar
vd.	ve devamı
yak.	yaklaşık
v.d.	ve diğerleri
y.dn.	yukarı dipnot
dn.	dipnot
a.dn.	aşağı dipnot
bk.	Bakınız

4. Tüm resim, çizim ve haritalar için sadece “fig.” kısaltması kullanılmalı ve figürlerin numaralandırılmasında süreklilik olmalıdır. (Levha, Resim, Çizim, Şekil, Harita ya da bir başka ifade veya kısaltma kesinlikle kullanılmamalıdır).

5. Word dökümanına gömülü olarak gönderilen figürler kullanılmamaktadır. Figürlerin

mutlaka sayfada kullanılması gereken büyüklükte ve en az 300 pixel/inch çözünürlükte, photoshop tif veya jpeg formatında gönderilmesi gerekmektedir. Adobe illustrator programında çalışılmış çizimler Adobe illustrator formatında da gönderilebilir. Farklı vektörel programlarda çalışılan çizimler photoshop formatına çevrelemiyorsa pdf olarak gönderilebilir. Bu formatların dışındaki formatlarda gönderilmiş figürler kabul edilmeyecektir.

6. Figürler CD'ye yüklenmelidir ve ayrıca figür düzenlemesi örneği (layout) PDF olarak yapılarak burada yer almalıdır.
7. Bir başka kaynaktan alıntı yapılan figürlerin sorumluluğu yazara aittir, bu sebeple kaynak belirtilmelidir.
8. Makale metninin sonunda figürler listesi yer almalıdır.
9. Metin yukarıda belirtilen formatlara uygun olmak kaydıyla 20 sayfayı geçmemelidir. Figürlerin toplamı 10 adet civarında olmalıdır.
10. Makaleler Türkçe, İngilizce veya Almanca yazılabilir. Türkçe yazılan makalelerde yaklaşık 500 kelimelik Türkçe ve İngilizce yada Almanca özet kesinlikle bulunmalıdır. İngilizce veya Almanca yazılan makalelerde ise en az 500 kelimelik Türkçe ve İngilizce veya Almanca özet bulunmalıdır. Makalenin her iki dilde de başlığı gönderilmelidir.
11. Özeti altında, Türkçe ve İngilizce veya Almanca olmak üzere altı anahtar kelime verilmelidir.
12. Metnin word ve pdf formatlarında kaydı ile figürlerin kopyalandığı iki adet CD (biri yedek) ile birlikte bir orijinal ve bir kopya olmak üzere metin ve figür çıktısı gönderilmelidir.
13. Makale içinde kullanılan özel fontlar da CD'ye yüklenerek yollanmalıdır.

MERSIN UNIVERSITY
‘RESEARCH CENTER OF CILICIAN ARCHAEOLOGY’
JOURNAL ‘OLBA’

Scope

Olba is printed once a year in May. Deadline for sending papers is November of each year.

The Journal ‘Olba’, being published since 1998 by the ‘Research Center of Cilician Archeology’ of the Mersin University (Turkey), includes original studies done on antropology, prehistory, protohistory, classical archaeology, classical philology (and ancient languages and cultures), ancient history, numismatics and early christian archeology of Asia Minor, the Mediterranean region and the Near East.

Publishing Principles

1. a. Articles should be written in Word programs.
b. The text should be written in 10 puntos; the abstract, footnotes, catalogue and bibliography in 9 puntos ‘Times New Roman’ (for PC and for Macintosh).
c. Footnotes should take place at the bottom of the page in continous numbering.
d. Titles within the article should be written in small letters and be marked as bold. Other choises (big letters, underline or italic) should not be used.
2. Punctuation (hyphen) Marks:
 - a. One space should be given after the comma in the sentence and after the dot at the end of the sentence.
 - b. The footnote numbering within the sentence in the text, should take place before the comma in the sentence or before the dot at the end of the sentence.
 - c. The indication fig.:
 - * It should be set in brackets and one space should be given after the dot (fig. 3);
 - * If many figures in sequence are to be indicated, a short hyphen without

space between the beginning and last numbers should be placed (fig. 2-4); if these are not in sequence, a dot and space should be given between the numbers (fig. 2. 5).

- d) In the bibliography and abbreviations, if the author has two family names, a short hyphen without leaving space should be used (Dentzer-Feydy); if the article is written by two or more authors, after each author a space, a long hyphen and again a space should be left before the family name of the next author (Hagel – Tomaschitz).
3. The ‘Bibliography’ and ‘Abbreviations’ should take part at the end of the article. The ‘Abbreviations’ used in the footnotes should be explained in the ‘Bibliography’ part. The bibliography used in the footnotes should take place as abbreviations and the following order within the abbreviations should be kept: Name of writer, year of publishment, page (and if used, number of the illustration). This rule should be applied even if a publishment is used only once.

Bibliography (for books):

Richter 1977 Richter, G., Greek Art, New York.

Bibliography (for articles):

Corsten 1995 Corsten, Th., “Inschriften aus dem Museum von Denizli”, Ege Üniversitesi Arkeoloji Dergisi III, 215-224, pl. LIV-LVII.

Footnotes (for books):

Richter 1977, 162, fig. 217.

Footnotes (for articles):

Oppenheim 1973, 9, pl.1.

Miscellaneous Abbreviations:

op. cit.	in the work already cited
idem	an author that has just been mentioned
ff	following pages
et al.	and others
n.	footnote
see	see
infra	see below
supra	see above

4. For all photographs, drawings and maps only the abbreviation ‘fig.’ should be used

in continuous numbering (remarks such as Plate, Picture, Drawing, Map or any other word or abbreviation should not be used).

5. Figures, embedded in Word documents can not be used. Figures have to be in the length in which they will be used in the page, being at least 300 pixel/inch, in photoshop tif or jpeg format. Drawings in adobe illustrator can be sent in this format. Drawings in other vectoral programs can be sent in pdf if they can't be converted to photoshop. Figures sent in other formats will not be accepted.
6. Figures should be loaded to a CD and a layout of them as PDF should also be undertaken.
7. Photographs, drawings or maps taken from other publications are in the responsibility of the writers; so the sources have to be mentioned.
8. A list of figures should take part at the end of the article.
9. The text should be within the remarked formats not more than 20 pages, the drawing and photographs 10 in number.
10. Papers may be written in Turkish, English or German. Papers written in Turkish must include an abstract of 500 words in Turkish and English or German. It will be appreciated if papers written in English or German would include a summary of 500 words in Turkish and in English or German. The title of the article should be sent in two languages.
11. Six keywords should be remarked, following the abstract in Turkish and English or German.
12. The text in word and pdf formats as well as the figures should be loaded in two different CD's; furthermore should be sent, twice the printed version of the text and figures.
13. Special fonts should be loaded to the CD.

YAZILIKAYA/MİDAS VADİSİ AKPARA KALE MEZARLARI

Rahşan TAMSÜ POLAT *

ABSTRACT

Yazılıkaya/Midas Valley Akpara Kale Tombs

The area between cities of Eskişehir, Kütahya, and Afyonkarahisar is defined today as “Mountainous Phrygia / The Highlands of Phrygia”. There are some deep valleys located in this geographical area in the south and southeast of the Highlands of Phrygia. Yazılıkaya-Midas Valley and Kümbet Valley are seated approximately 70 km south of Eskişehir, while Köhnüş and Karababa Valleys are seated further south at approximately 30 km north of Afyonkarahisar. There are also some smaller valleys such as Fındık Valley in the southeast of Eskişehir near the Fındık Village, one of the central villages of Kütahya, and İnli Valley in close proximity to the village of Ovacık. Phrygian settlements are located on high rocky plateaus that surround the valleys, while rock tombs are found in the skirts of rocky plateaus along with rock monuments –dedicated to Matar the Mother Goddess– that reflect the most unique examples of Phrygian Culture and spiritual architecture. Thus, these valleys are identified with Phrygians and called as “Phrygian Valleys” although inhabited by different cultures at different periods. Among Mountainous Phrygia, the Yazılıkaya-Midas Valley contains the most monumental and unique examples of the Phrygian Civilization. Rock cut monuments here were inhabited from the Prehistoric Period until the Ottoman Period. Akpara Kale, one of the fortress-like settlements, resides in the farthest point of this valley. Akpara Kale is at the gate of the Yazılıkaya Valley and is inhabited from Phrygian Period into the Byzantine Period. The focus of this paper are the rock tombs built on the rocky skirts of a small hill at the north of Akpara Kale. The area contains two different types of tombs, those featuring arcosolium tombs and those with chamber tombs carved in the rocks.

Keywords: Highlands of Phrygia, Yazılıkaya/Midas Valley, Akpara Kale, Arcosolium Tombs, Chamber Rock-cut Tombs.

ÖZ

Günümüzde Eskişehir, Kütahya ve Afyonkarahisar illeri arasında kalan bölge, “Dağlık Phrygia / Phrygia Yaylası” olarak tanımlanmıştır. Dağlık Phrygia olarak isimlendirilen bu coğrafi alanın güney ve güneydoğusunda derin vadiler bulu-

* Dr. Öğr. Üyesi Rahşan Tamsü Polat, Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, C-111, 26470, Tepebaşı/ESKİŞEHİR. E-posta: rahsantp@anadolu.edu.tr.

nur. Eskişehir'in yaklaşık olarak 70 km güneyinde, Yazılıkaya-Midas Vadisi ve Kümbet Vadisi, daha güneyde Afyonkarahisar'ın yaklaşık olarak 30 km kadar kuzeyinde Köhnüş ve Karababa Vadileri yer alır. Bu vadilerin dışında, Eskişehir'in güneybatısında, Kütahya merkez köylerinden Fındık Köyü yakınlarındaki Fındık Vadisi ve Ovacık Köyü yakınlarındaki İnli Vadisi ise küçük vadilerdendir. Vadileri sınırlandıran yüksek kayalık platolar üzerinde, Phryg yerleşimleri, kayalık platoların yamaçlarında kaya mezarları ile Ana Tanrıça Matar için yapılmış, Phryg kültürü ve dini mimarisinin en ünik örnekleri olan kaya anıtları bulunur. Bu nedenle bu vadiler, aslında farklı dönemlerde, farklı kültürler tarafından yerleşim görmesine karşın, Phryglerle özdeşleştirilerek "Phryg Vadileri" olarak adlandırılmıştır. Dağlık Phrygia'daki vadiler arasında, Prehistorik Dönemlerden, Osmanlı Dönemi içlerine kadar yerleşim gören, özellikle Phryg Uygarlığına ait yerleşimlerin ve kaya anıtlarının en anıtsal ve eşsiz örneklerini barındıran vadi, Yazılıkaya/Midas Vadisi'dir. Bu vadinin en uç noktasında, kale tipi yerleşimlerden biri olan Akpara Kale bulunur. Yazılıkaya Vadisi'ne giriş ve çıkış noktasında olan bu kale, Phryg Dönemi'nden Bizans Dönemi içlerine kadar yerleşim görmüştür. Bu çalışmada Akpara Kale'nin kuzeyinde, alçak bir tepenin eteklerindeki kayalıklara yapılmış olan kaya mezarları ele alınmıştır. Mezarlar arcosoliumlu tekneli ve kayaya oyulmuş oda mezarlar olmak üzere iki tipte yapılmışlardır.

Anahtar Kelimeler: Dağlık Phrygia, Yazılıkaya/Midas Vadisi, Akpara Kale, Arcosoliumlu Tekneli Mezar, Oda Mezar.

Giriş

MÖ 13. yy'dan itibaren Makedonia ve Thrakia'dan birkaç akımla Anadolu'ya göç eden Phrygler¹, MÖ 9. yy'dan itibaren, Orta Anadolu'da siyasi bir güç olarak yerini almıştır². Arkeolojik veriler, Phryglerin başkenti Gordion dışında, günümüzde Yukarı Sakarya Vadisi'nde Eskişehir, Kütahya ve Afyonkarahisar illeri arasında kalan bölgede etkin olduklarını göstermektedir³. Bu coğrafi alan, bölgede uzun yıllar yüzey araştırmaları gerçekleştiren C. H. E. Haspels tarafından Dağlık Phrygia/Phrygia Yaylası olarak adlandırılmıştır⁴.

Dağlık Phrygia olarak adlandırılan bölge, stratejik açıdan savunmaya uygun arazi yapısına ve tarıma elverişli geniş ovalara sahiptir. Bölgenin güney ve güneydoğusunda, deniz seviyesinden yüksekliği 1200-1500 m arasında değişen yükseltiler ve bu yükseltilerin derin vadileri yer almaktadır. Bu vadiler kolay şekilde işlenebilir kayalardan

1 Sevin 2001, 193. Phryglerin Anadolu'ya gelişleri hakkında Antik dönem yazarlarından Herodotos (Herodotos, VII, 73), Strabon (XII, 3.20), Plinius (Plinius Nat. Hist. V, 41.145) ve Stephanus Byzantinos (186, 12) bahseder ve Phryglerin Avrupa'da Brygler adını taşıyan bir topluluk olduğunu, Makedonia ve Thrakia'dan Boğazlar yolu ile göç eden Thrakia boylarından biri olduğunu bildirirler.

2 Tüfekçi-Sivas 2007, 10.

3 Tüfekçi-Sivas 2007, 13. Klasik Dönem'de bu bölge Phrygia Epiktetos (Küçük Phrygia) olarak adlandırılmaktadır (Ramsay 1890, 163 vd.) Strabon, Epiktetos'tan sıkça bahsetmiştir (Strabon XII, 4.3).

4 Bu coğrafi alanın merkezinde Türkmen Dağı, doğusunda Eskişehir'in Seyitgazi İlçesi bulunur. Güneyde Afyonkarahisar'ın İhsaniye İlçesi, batıda Kütahya'nın Sabuncupınar Köyü, kuzeyde ise Eskişehir merkez köylerinden Gökçekısık yer alır (Haspels 1971, 20, res. 493).

oluşan platolar ve fazla yüksek olmayan dağlar ile sınırlanmıştır. Topografyanın uygunluğu nedeni ile bu alan farklı dönemlerde yerleşim görmüştür.

Dağlık bölgenin büyük bir bölümü “Üçüncü Zaman” a ait volkanik tüf ile kaplıdır⁵. Eskişehir İli'nin güneydoğusundaki Türkmen Dağı kütlesini tüfler oluşturmasına karşın; bazalt, kil taşı, killi-kumlu-çörtlü kireçtaşlarına da rastlanmaktadır ve kütle genel olarak neojen yaşlıdır⁶. Eskişehir- Afyonkarahisar arasında gelişen, üçüncü jeolojik zamanın ikinci yarısına ait volkanik arazinin (lav ve tüf gibi) ve bunlarla nöbetleşen göl ve akarsu kökenli tortul tabakaların aşınması ile savunma yerleri haline gelen tepe, sırt ve dağlar, alanın yerleşiminde birinci derecede etkili olmuşlardır. Riyolit, trakit lav ve tüflerinden oluşan tepe, sırt ve kayalık yamaçlar, kolay bir şekilde işlenmiştir. Ayrıca bu coğrafi alanda, lav ve tüflerin fiziki parçalanması ve kimyasal ayrışması sonucu oluşan topraklar, tarım ve ormanların gelişmesini sağlamıştır⁷.

Bölgeye 19. yy'dan itibaren gelen seyyah ve araştırmacıların verdikleri bilgilerin yanı sıra, bölgede gerçekleştirilen araştırmalar, Dağlık Phrygia'daki bu vadilerde, özellikle Phryg yerleşmelerinin ve ana tanrıça Matar için yapılmış kaya anıtlarının yoğun olduğunu göstermiştir. Aslında yalnızca Phryg Dönemi ile sınırlandırılmayacak bu vadiler, literatürde “Phryg Vadileri” olarak yerini almıştır⁸.

Günümüz Eskişehir İli'nin yaklaşık olarak 70 km güneyinde, Han ve Seyitgazi İlçeleri sınırlarında kalan Yazılıkaya / Midas Vadisi, pek çok kültüre ve uygarlığa ev sahipliği yapmıştır. Vadi, özellikle bu uygarlıklar içinde Phryg Uygarlığı'na ait yerleşimlerin ve kaya anıtlarının en anıtsal ve tekil örneklerini barındırması nedeniyle, Phryg Vadileri'nin en önemlileri arasındadır.

Yazılıkaya / Midas Vadisi'nin güneydoğu noktasında, Yazılıkaya / Midas Kale yerleşimi bulunur. Bu Kale yerleşimi, Yazılıkaya Köyü'nün hemen batısındadır. Köy, 1885 yılında Kafkasya'dan göç eden Çerkez göçmenleri tarafından iskân edilmiş olup, adını da köyün hemen güneybatısında bulunan anıtsal boyutlardaki, üzerinde Paleo-Phrygce yazıtın bulunduğu Yazılıkaya'dan yani Midas Anıtı'ndan almıştır⁹. Üst kısmı düz kayalık platodan oluşan yerleşimde, Phryglerin tapınımında buldukları Ana Tanrıça Matar adına yapılmış çok sayıda fasad, altar ve nişlerden oluşan kült anıtları vardır¹⁰. Kaya altarı ve kaya nişleri, gerek platonun üst bölümünde, gerekse de eteklerinde yer alır. Etek kısmında kaya formasyonuna bağlı olarak kaya fasadları yapılmıştır. Yerleşimin üzerinde anıtsal ve küçük ölçekte sarnıçlar, su biriktirme havuzları, tonozlu tüneller de görülmektedir. Alan Phryg, Hellenistik, Roma ve Bizans Dönemlerine tarihlenen kaya mezarları ve kaya mekânları ile çevrilidir. Bu yerleşme, kült yapılarıyla donatılmış, adeta bölgenin kutsal alanı görünümündedir. Yazılıkaya /

5 Chaput 1941, 38 vd.; Haspels 1971, 21.

6 Chaput 1941, 68 vd.

7 Yalçın 1986, 30.

8 Tüfekçi-Sivas – Sivas 2009; Tüfekçi-Sivas 2012.

9 Haspels 1981, 2.

10 Sivas 2012, 112 vd.

Midas Platosu'ndan kuzey yöne doğru bakıldığında, birbiri ardına sıralanmış, vadiyi kuzey ve batı yönden sınırlandıran ve koruyan kale tipi yerleşimler görülmektedir. Bunlar sırasıyla; Akpara, Gökgöz, Pişmiş ve Kocabaş Kalelerdir.

Bu çalışmanın konusunu, Akpara Kale'nin hemen kuzeyindeki tepenin eteklerindeki kayalık alanda yapılmış 12 adet kaya mezarı oluşturur¹¹ (fig. 1).

Akpara Kalenin ve Mezarların Genel Konumu

Akpara Kale, günümüz Eskişehir İli, Seyitgazi İlçesi'ne bağlı, Çukurca Köyü'nün kuş uçuşu 750 m güneydoğusunda, Doğanlı Vadisi'nin doğusunda yer alır. Pişmiş Kale, Kocabaş Kale ve Gökgöz Kale'nin de kuzeybatısındaki son kaledir (fig. 1). Kalenin yaklaşık olarak 350 m doğusundan Akpara Deresi geçmektedir. Bu kalenin savunma amaçlı olarak kullanıldığına dair fazla bir bulgu olmamasına karşın, Yazılıkaya Vadisi'ne giriş ve çıkış noktasında olması nedeniyle önemli bir işlevi olduğunu düşündürmektedir¹². Batısında yüksek kayaların yer aldığı çam ve meşe ağaçları ile kaplı platolar yer alır¹³. Kuzeyden güneye doğru devam eden dik kayalardan oluşur. Topografik olarak değerlendirildiğinde kale güneydoğuya doğru daralmaktadır. Kalenin doğusunda, kuzey-güney yönünde düzgün kesilmiş taş bloklardan yapılmış anıtsal giriş kapısı vardır (fig. 2). Kapıya, günümüzde sekiz basamağı korunmuş, bir rampa ile ulaşılmaktadır. Üst platosunda ise olasılıkla bir ambar ya da geniş bir silo olarak kullanılmış olan, üst yapısı günümüze ulaşmamış bir oda, çeşitli büyüklüklerde sarnıç ve su biriktirme havuzları, depo alanları ve silolar bulunur¹⁴.

Phryg Dönemi'nden Bizans Dönemi içlerine kadar farklı süreçlerde kullanılmış olan kaleye ilişkin olarak G. Perrot, kalenin dağlık kalelerden biri olduğundan bahseder¹⁵. Erken dönemde bölgeye gelen ziyaretçiler de Kaleyi "Akçe Kale" olarak isimlendirmişlerdir¹⁶. C. H. E. Haspels tarafından kaleye ilişkin daha detaylı bilgiler verilmiştir. Haspels kaleyi tanımlamış¹⁷, Gökgöz ve Kocabaş Kale'de olduğu gibi

11 Akpara Kale ve çevresi, 2017 yılında TC Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izni ile tarafımızca gerçekleştirilen "Yazılıkaya/Midas Vadisi Araştırması" kapsamında ayrıntılı olarak incelenmiş, Akpara Kale'nin kuzeydoğusundaki kaya mezarları kapsamlı olarak çalışılmıştır. Bu çalışmalarda Akpara Kale ve kalenin eteklerinden, az miktarda Phryg, Roma ve Bizans Dönemi'ne tarihlenen seramikler bulunmuştur. Ayrıca kalenin doğu ve güney eteklerinde Kalkolitik Dönem'e (?) tarihlenen taş aletler de araştırma kapsamında tespit edilmiştir. Bu araştırma, 1703E058 no'lu proje ile Anadolu Üniversitesi, Bilimsel Araştırma Projeleri tarafından maddi olarak desteklenmektedir.

12 Polat – Altan 2012, 136. Dağlık Phrygia Bölgesi'ndeki kaleler, konumları nedeniyle ulaşılması güç, yüksek noktalarda, vadilerin giriş-çıkışlarını kontrol edebilecek yerlerde ve plato kenarlarında yer almaktadır (Polat 2009, 109).

13 Haspels 1971, 46.

14 Haspels 1971, 47.

15 Perrot v.d. 1872, 145.

16 Haspels 1971, 46, dn. 78.

17 Haspels 1971, 46-48, res. 59.

araştırmacıların bu kaleye çıkmadığından söz etmiş¹⁸, kalenin kuzeydoğusundaki mezarların varlığından ise genel olarak bahsetmiştir¹⁹. K. Belke ve N. Mersich'in, Tabula Imperii Byzantini'nin Phrygia ve Pisidia Bölgesi'ni içeren yayınlarında²⁰ ve Geza De Francovich'in Phryg kaya kutsal alanları ve kaya mezarları üzerine yaptığı çalışmasında, Akpara Kale ile ilgili olarak oldukça kısa ve genel bilgiler verilmiştir²¹.

Kale'nin yaklaşık olarak 300 m kuzeydoğusunda, alçak bir tepenin eteklerindeki 12 kaya mezarı, ilk olarak tarafımızca ayrıntılı olarak çalışılmıştır. Bu mezarların bulunduğu alan, Seyitgazi İlçesi, Çukurca Köyü'ne 1000 m uzaklıkta, günümüz Eskişehir-Yazılıkaya karayolunun solunda, Gerdekkaya Mevkii olarak adlandırılan mevkiinin de 1600 m kuzeydoğusundadır. Kuzeye doğru eğimli alçak bir tepenin eteklerindeki mezarlar, kuzeybatı-güneydoğu doğrultusundaki alçak tüf kaya kütleleri üzerine yapılmışlardır. Mezarların bulunduğu kayalıkların doğu eteklerinde, Çukurca Köyü'ne ait tarım arazileri bulunur. Mezarlara ulaşımın sağlandığı bir yol kalıntısı, günümüzde yüzeyden takip edilememekle birlikte, kayalık alanın elverdiği ölçüde mezarları, birbiri ardına sıralanan kaya kütleleri üzerinde görmek mümkündür.

Mezarların Mimari ve Teknik Özellikleri

Mezarlar, anakayaya oyulmuş arcosoliumlu mezar ve kayaya oyulmuş oda mezar olmak üzere iki tipte yapılmışlardır. Her iki mezar tipinde de mezarın işleneceği kaya yüzeyi düzleştirilmiştir. Özellikle kaya yüzeyinin işlenişinde murç izleri oldukça belirgindir. Bunlar orta dişli ve daha ince dişli murçlardır. Oda mezarlarda, orta uçlu murçlar ile düzeltilen yüzeyler, daha sonra ince dişli murçlar kullanılarak düzeltilmiştir. Arcosoliumlu tekne mezarların çoğunda ise orta dişli murçlar ile kazıma yapılmıştır.

Arcosoliumlu Tekneli Mezarlar

Akpara Kale'nin kuzeydoğusunda bulunan mezarların 10'u, arcosoliumlu tekneli mezarlardandır²² (M1-M3, M5-M9, M11-M12) (fig. 3-6).

Mezarlardan M7 no'lu mezar, arcosolium kemerinin konturları belirlenmiş, ancak arcosolium nişi ve teknesi yapılmadan yarım bırakılmış bir mezardır. Bu mezar arcosoliumlu, tekneli mezarların yapımı hakkında önemli teknik detaylar sunmaktadır. Bu tipteki mezarların yapımında düzeltilen kaya yüzeyinin ardından arcosolium nişini oluşturacak kemer kavsının konturları yapılmıştır. Tamamlanan mezarlarda, arcosolium'un tabanında, anakaya dikdörtgen tekne şeklinde işlenmiştir. Arcosolium nişinin tabanının, ölünün yatırıldığı teknenin uzunluğunda ve genişliğinde

18 Haspels 1971, 46.

19 Haspels 1971, 215, çiz. 564, 2.

20 Belke – Mersich 1990, 258.

21 Francovich 1990, 116 vd.

22 Mezarlar güney yönden kuzey yöne doğru 1 numaradan başlanarak numaralandırılmıştır. Bu dizilimde arcosolium hatları kaya yüzeyine kazınmış, kontürleri belirlenmiş ancak bu şekilde bırakılmış M7 no'lu mezar da bu mezar grubu içinde değerlendirilmiştir.

planlandığı, arcossoliumun taban uzunluğunun ve derinliğinin, teknenin yaklaşık ölçülerini belirlediğini gösterir. Ölünün yatırıldığı teknenin üst kenarları (uzun ve kısa kenarlar), muhtemelen kapak taşının yerleştirilmesi için 0,20-0,35 m ölçülerinde düzleştirilmiştir. Oldukça yalın olarak yapılan bu mezarlarda herhangi bir bezeme unsuru bulunmamakla birlikte, iki mezarda (M1 ve M5) arcossolium kemerinin yapıldığı bölüm profillendirilmiştir (fig. 3. 5). M2 ve M5 no'lu mezarlarda ise, arcossolium nişinin ortasında kabartma olarak yapılmış ve kırmızı boya ile detaylandırılmış malta haçı betimleri bulunur (fig. 4-5;11.2; 11.4).

Oda Mezarlar

Alanda kayaya oyulmuş 2 oda mezar bulunmaktadır (M4, M10) (fig. 7-10, 12-13). Bu mezarlardan biri zemin seviyesindedir (M4). Diğer oda mezar ise, yerden yaklaşık olarak 1,5 m yükseklikte olup, kaya cephesinin kuzeydoğu yüzünde, yerden mezara çıkışı kolaylaştıran sığ oyuklar yapılmıştır.

Oda mezarların yapımı için mezarın yapılacağı kayanın cephesi düzleştirilmiş, bir kemer hattı oluşturularak dörtgen giriş kapısı yapılmıştır. Mezar odalarının girişlerinde döner kapı olarak da ifade edilen, açılıp kapanabilen bir kapıya ait mil yuvasına dair izler bulunmamaktadır. Girişleri oldukça yalın olarak işlenmiş olan mezarlardan M4 no'lu mezarın girişinin her iki her iki yan duvarında, kazıma olarak yapılmış 3 silmeli pilaster yapılmıştır. Mezarlar tek odalı ve dörtgene yakın planlıdır. Mezar odalarında, girişin karşısındaki duvar ile girişin her iki yanındaki duvarlarda olmak üzere, toplam 3 arcossolium ve arcossoliumların tabanlarında ise anakayaya oyulmuş dikdörtgen formlu tekneler yapılmıştır. Teknelerin üst kısmında, dörtkenar da olasılıkla (uzun ve kısa kenarlar), mezar kapağının yerleştirilmesi için (0,15-0,25 m) düzleştirilmiştir. Tekne boyutları normal ölçülerde ve derindir. M4 no'lu mezarın tabanı düz bırakılırken, M10 no'lu mezarın tabanında, odanın tam ortasında anakayaya, dikdörtgen formda khamosorion/sanduka açılmıştır. Tavanları düz olarak yapılan mezarlarda, mezar odaları oldukça sade ve basittir. Duvarlarda niş gibi mezar hediyelerinin koyulduğu herhangi bir düzenleme yoktur. Her iki mezar odasında da mezar odasının tavanına ve duvarlarına kabartma ve kazıma tekniğiyle yapılmış, daireler içine alınmış, haç motifleri bulunur.

M4 no'lu mezar odasının girişinde, dıştaki kademeli kemerin üzerinde Yunanca harflerle yazılmış bir kısmı okunamayan iki satırdan oluşan yazıt yer alır. Dağlık Phrygia Bölgesi'nde yazıtlı mezarların sayısı fazla olmamakla birlikte, bu bölgedeki yazıtların pek çoğu C. H. E. Haspels tarafından yayınlanmış, ancak tercümelere yapılmamıştır²³. Bu coğrafi alandaki mezarlardaki yazıtlar ise genel olarak MS 4.-6 yy'lar arasına tarihlendirilmiştir²⁴.

23 Haspels 1971, App. III.

24 Kortanoğlu 2008, 61, dn. 123.

Akpara Kale Mezarları

1 Numaralı Mezar (M1), Kalenin kuzeydoğu eteğinde, tek bir kaya kütesinin zemin seviyesinde, kuzeybatı-güneydoğu yönde yapılmış arcosoliumlu mezardır. Arcosolium nişi, 1,03 x 2,30 m ölçülerindedir. Arcosolium nişinin işlendiği kaya kütesi, düzelterek, arcosolium kemeri 0,16 m kalınlığında profillendirilmiştir. Arcosoliumun tabanına ise dikdörtgen bir tekne açılmıştır. Tekne 2,30 x 1,30 m ölçülerinde, 0,93 m derinliğindedir. Teknenin doğu uzun kısmı kırılarak tahrip edilmiştir (fig. 3,11.1).

2 Numaralı Mezar (M2), M1'in 30 m kuzeybatısında, M3 ve M4'ün bulunduğu kaya kütesindedir. Zemin seviyesindeki kaya kütesine, kuzeybatı-güneydoğu yönde yapılmış arcosoliumlu mezardır. Arcosolium nişi 1,12 x 2,07 m ölçülerindedir. Arcosoliumun tabanına dikdörtgen bir tekne açılmıştır. Tekne 2,12 x 1,10 m ölçülerindedir. Arcosoliumun ortasına, 0,78 m yüksekliğinde, 0,56 m genişliğinde kabartma olarak bir haç motifi yapılmıştır. Haçın üzeri kırmızı renkte boyanmıştır. Sandukanın her iki uzun yüzünde içte, karşılıklı dikdörtgen formu yuvalar açılmıştır (U.0,14-0,13, G. 0,09 m). Muhtemelen bu yuvalar kapak taşının oturması için yapılmış yuvalar olmalıdır (fig. 4,11.2).

3 Numaralı Mezar (M3), M2'nin 0,90 m batısındadır. Kuzeybatı-güneydoğu yönlü, arcosoliumlu mezardır. Arcosolium nişi 1,20 x 2,16 m ölçülerindedir. Arcosoliumun tabanına dikdörtgen bir tekne açılmıştır. Tekne 2,36 x 1,43 m ölçülerinde, 0,70 m derinliğindedir (fig. 11.3).

4 Numaralı Mezar (M4), M3'ün 3 m kuzeybatısındadır. Kayaya oyulmuş tek odalı mezardır. Mezar girişi kuzeybatı yönlüdür. Kapı açıklığı 1,31 x 1,30 x 0,48 m, girişin her iki yanındaki pilasterler 1,31 x 0,51 m olan mezarın içi 3,07 x 2,63 m ölçülerinde, oda yüksekliği de 1,98 m'dir. Mezar odasında, girişin karşısındaki duvar ile girişin her iki yanındaki duvarda olmak üzere toplam 3 arcosolium ve arcosoliumların tabanında, anakayaya açılmış tekneler yapılmıştır. Arcosoliumlar, 2,03x 2,11-x 1,13-1,20 m ölçülerindedir. Arcosoliumların altındaki yekpare anakayaya oyulmuş tekneler, 1,95-2,10 x 1,00-1,12m ölçülerinde, 0,40-0,72m derinliğindedir.

Kemerli ve kademelendirilmiş bir girişe sahip olan mezarın girişinde, her iki yan duvarda, kazıma olarak yapılmış 3 silmeli pilaster ve daire içinde bugün çok da belirgin olmayan kazıma haç motifi bulunur. M4 no'lu mezar odasının girişinde, dıştaki kademeli kemerin üzerinde, Yunanca harflerle yazılmış bir yazıt yer alır:

[...] του παύλου διαφ έροντα μνη-
μόριον²⁵.

Mezar yazıtında “*Bu mezar ...NOY Paulus'a aittir*” yazmaktadır²⁶.

Yazıtın bulunduğu alan ile mezarın içi yoğun bir şekilde ateşe maruz kalmıştır.

25 Haspels yalnızca bu yazıtlı mezarın dış görünüşünün çizimini ve transkripsiyonunu vermiştir. Haspels 1971, 304, App. III, 22.

26 Yazıtın çevirisi için Sn. Arş. Gör. Fatih Yılmaz'a teşekkürlerimi sunarım.

Yazıtlı alan aşınma ve is nedeniyle bugün çok net görülememektedir. Kapı detayı, mezar odasının girişinin tıpa şeklinde, bir kapak taşı ile kapatılmış olduğunu göstermektedir. Dörtgen planlı mezar odasındaki teknelerin üçü de kırılarak tahrip edilmiştir. Arcosoliumların kemerleri ise 0,045-0,055 m kalınlığında ince profillidir. Düz tavanlı mezarın tavanında belli belirsiz daire içine alınmış haç motifleri bulunur. Tabanı da düzdür (fig. 7-8, 12).

5 Numaralı Mezar (M5), M4'ün 75 m kuzeybatısında, tek bir kaya kütleli üzerindedir. Kuzeybatı-güneydoğu yönlü, arcosoliumlu mezardır. Arcosolium nişi 1,29 x 2,24 m ölçülerindedir. Arcosoliumun tabanına dikdörtgen bir tekne açılmıştır. Tekne 2,29 x 1,27 m ölçülerinde, 1,13 m derinliğindedir. Arcosolium nişinde ortada, 0,60 m yüksekliğinde, 0,48 m genişliğinde kabartma olarak haç motifi yapılmış, haç kırmızı renge boyanmıştır. Haçın alt ucu kırılarak tahrip edilmiştir (fig. 5, 11.4).

6 Numaralı Mezar (M6), M5'in 55 m kuzeybatısındadır. Kuzeybatı-Güneydoğu yönlü arcosoliumlu mezardır. Arcosolium nişi 1,32 x 2,17 m ölçülerindedir. Arcosoliumun tabanına dikdörtgen bir tekne açılmıştır. Tekne 2,17 x 1,16 m ölçülerinde, 0,81 m derinliğindedir. Mezarın teknesinin kuzeybatı uzun yüzü kırılarak tahrip edilmiştir (fig. 11.5).

7 Numaralı Mezar (M7), M6'nın 30 m kuzeyinde, 8 no'lu mezar ile aynı kaya kütleli üzerindedir. Kuzeybatı-Güneydoğu yönlü arcosoliumlu mezar olarak planlanmış, ana kaya kütleli üzerinde yarım daire şeklinde konturlar belirlenmiş ancak yarım bırakılmıştır. Bu konturlara göre arcosolium 1,68 x 2,12 m ölçülerindedir (fig. 6).

8 Numaralı Mezar (M8), M7'nin 4,5 m kuzeyindedir. Kuzeybatı-güneydoğu yönlü arcosoliumlu mezardır. Arcosolium nişi 1,30 x 2,32 m ölçülerindedir. Arcosoliumun tabanına dörtgen formlu tekne açılmıştır. Tekne 2,32 x 1,71 m ölçülerinde, 0,95 m derinliğindedir. Teknenin doğu uzun yüzü kırılarak tahrip edilmiştir. M8'in bulunduğu kaya kütleli, M8'in 0,30 m üzerinde, 2,16 m uzunluğunda 0,90 m yüksekliğinde ve 0,42 m genişliğinde, olasılıkla tamamlanamamış bir mezara ait açıklık görülür (fig. 11.6).

9 Numaralı Mezar (M9), M8'in 12 m kuzeyindedir. Kuzeybatı-güneydoğu yönlü arcosoliumlu mezardır. Arcosolium nişi 1,11 x 1,90 m ölçülerindedir. Arcosoliumun tabanına dörtgen formlu tekne açılmıştır. Tekne 2,01 x 1,13 m ölçülerinde olup, kuzeybatı uzun yüzü kırılarak tahrip edilmiştir (fig. 11.7).

10 No'lu Mezar (M10), M9'un 2 m kuzeybatısında yer alır. Kayaya oyulmuş tek odalı mezardır. Mezar girişi kuzeybatı yönlüdür. Kapı açıklığı 1,40 x 0,76 x 0,15 m, mezar odası 2,10 x 2,85 m ölçülerindedir. Mezar odasının yüksekliği de 2,60 m'dir (fig. 9-10, 13).

Mezar odasında, girişin karşısındaki duvar ile girişin her iki yanındaki duvarda olmak üzere toplam 3 arcosolium ve arcosoliumların tabanında anakayaya açılmış tekneler yapılmıştır. Arcosoliumlar, 1,96-1,90 x 1,00 m ölçülerindedir. Arcosoliumların altında, yekpare anakayaya oyulmuş tekneler 2,01-1,90 m uzunluğunda, 1,07-0,88 m genişliğinde, 0,69-0,65 m derinliğindedir. Teknelerin üçü de kırılarak tahrip edilmiştir. Arcosoliumların kemerleri ise 0,008-0,004 m kalınlığında tek profillidir. Dörtgen

planlı mezar odasının tavanı düz olup, tavanda belli belirsiz daire içine alınmış 0,38 m yüksekliğinde, 0,29 m genişliğinde haç motifi yapılmıştır. Tabanda 1,90 x 0,85 x 0,65 m ölçülerinde khamosorion/sanduka bulunur.

Mezarın ön cephesinde, kaya yüzeyi düzleştirilerek dörtgen formlu mezar odasının kapı açıklığı, kemer şeklinde bir profille sınırlandırılmıştır. Kapı detayı, M4'ün mezar odasının girişiyle aynıdır. Mezarın yerden yüksekliği yaklaşık olarak 1,50 m'dir. Mezarın yapıldığı kayanın kuzeydoğu cephesindeki, toplam 10 adet sığ oyuk (0,28-0,12 m çapında) mezara çıkışı kolaylaştıracak şekilde düzenlenmiştir.

11 Numaralı Mezar (M11), M10'un 6 m kuzeyindedir. Doğu-batı yönlü arcosoliumlu mezardır. Arcosolium nişi 0,97 x, 2,04 m ölçülerindedir. Arcosoliumun tabanına dörtgen formlu tekne açılmıştır. Tekne 2,04 x 1,19 ölçülerindedir (fig. 11.8).

12 Numaralı Mezar (M12), M11'in hemen yanında aynı kaya kütlesi üzerine yapılmıştır. Kuzeybatı-güneydoğu yönlü arcosoliumlu mezardır. Arcosolium nişi 1,00 x 2,12 m ölçülerindedir. Arcosoliumun tabanına dörtgen formlu tekne açılmıştır. Tekne 2,12 x 1,65 m ölçülerindedir. Teknenin güneydoğu kısa yanında, M11 ile birleştiği yer kırılmış, 0,59 m yüksekliğinde 0,44 m genişliğinde bir açıklık yapılarak tahrip edilmiştir (fig. 11.9) .

Genel Değerlendirme

Akpara Kale'nin kuzeydoğusundaki alçak tepenin eteklerindeki mezarlar, anakaya oyulmuş arcosoliumlu tekneli mezarlar ve oda mezarlardan oluşur. İrili-ufaklı tüften kaya kütleleri üzerine sıralanan mezarların tümü, kuzeybatı-güneydoğu yönlüdür. Kaya kütlesi üzerinde tek olarak yapılan mezarların (M1, M5, M6) yanı sıra aynı kaya kütlesi üzerinde (M2-M4, M7-M8, M9-M10, M11-M12) birden fazla mezarın yapıldığı örnekler de bulunur. Bu durum, mezarların yapımında topografik yapıya bağlı bir planlamanın varlığını göstermektedir. Mezarların tümü soyulmuş mezarlar olduğundan, gerek mezar buluntusu gerekse de mezar sahiplerine dair kemik kalıntısı yoktur. Ölü hediyelerini yerleştirmeye yönelik olarak her iki mezar tipinde de, mezar içinde ya da dışında mimari bir düzenleme (niş gibi) yoktur. Mezarların hemen hepsinde doğa en çok da insan eliyle yapılan tahribatlar söz konusudur.

Kayaya oyulmuş arcosoliumlu tekneli mezarlar ile içlerinde arcosoliumların yapıldığı oda mezarlar, Dağlık Phrygia Bölgesi'nde oldukça yaygın olarak yapılmış mezar tipleri arasındadır²⁷. Bu mezarların benzer örnekleri, Eskişehir, Kütahya ve Afyonkarahisar İl sınırlarında görülür. Arcosoliumlu tekneli mezarlar; Eskişehir sınırlarında, Yazılıkaya Midas Vadisi'nde; Yazılıkaya/Midas Kale'nin eteklerinde²⁸, Gerdekkaya Mevkii'nde²⁹, Yazılıkaya Köyü'nün 7 km güneybatısındaki Yapıldak

27 Kortanoğlu 2008, Kat. No. 513-570.

28 Gabriel 1965, 63, lev. 12 a-c; Haspels 1971, 189-190; Belke – Mersich 1990, 416; Berndt 2002, 53, res. 96; Kortanoğlu 2008, lev. 50, res.1-3; lev. 51, res. 1.

29 Haspels 1971, 191-192, 305, no. 24; çiz. 563.2; çiz. 563.3-6; Belke – Mersich 1990, 257-258; Kortanoğlu 2008, 390-391, lev. 3, res. 1-2, lev. 44 res. 1-2.

Köyü Asarkaya kayalıklarında³⁰, Kırka Beldesi Büyükyayla Köyü, Güllüören Mevkii³¹ ve Seyrecek Mevkii'nde³² görülür. Eskişehir sınırları dışında Kütahya İl sınırlarında, Merkez İlçeye bağlı Ovacık-İnli Mevkii³³ ile Afyonkarahisar İl sınırlarında Ayazın Kasabası yakınlarında Asarlık mevkiinde³⁴ ve Ayazın'de³⁵ benzer tipte mezar örneklerini görmek mümkündür. Arcosoliumlu oda mezarların yakın benzerleri de bölgede, Eskişehir sınırlarında Merkez İlçe Yörük kırka köyü³⁶, Hasırca Çiftliği³⁷ Seyitgazi İlçesi, Şükranlı Köyü yakınlarında³⁸, Yapıldak Asarkaya/Asarkale³⁹, Yapıldak Akhisar⁴⁰, Dübecik⁴¹, Yazılıkaya⁴², Gerdekkaya Mevkii'nde⁴³ Kümbet Köyü Körestan⁴⁴, Kütahya Merkez İlçe Doğuluşah Dedekayalar⁴⁵, Afyonkarahisar Ayazın⁴⁶de görülür. Özellikle MS 2.-3. yy arasında yaygın olarak tercih edilen mezar tiplerinden olan arcosoliumlu mezarlar, Phrygia Bölgesi dışında, Anadolu'da Dağlık Kilikia, Pisidia, Pamphylia, Kommagene Bölgeleri'nde de görülen mezar tiplerindedir⁴⁷.

Kaya mezarlarının pek çoğunun hem döneminde hem de kendi döneminden sonra soyulmuş olması ve mezarların uzun süreli kullanımları, kesin bir tarihlendirme yapmayı güçleştirmektedir. Bu güçlüğü dışında arcosoliumlu mezarların ortaya çıkışı ve bu mezar tipinin tarihsel süreci de tartışmalıdır. Dağlık Kilikia Bölgesi'ndeki Adrassos, Elauissa Sebaste ve Korykos'taki mezarlar için tarihlendirme önerilerinde bulunulmuştur. Alföldi-Rosenbaum Adrassos kentindeki arcosoliumlu mezarların en erken Geç Hellenistik Dönemde kullanıldığını ve Erken Bizans Dönemi'nde

30 Kortanoğlu 2008, lev. 49, res. 1-2.

31 Haspels 1971, 180, res. 321-323, çiz. 560; Kortanoğlu 2008, 392-393, lev. 45, res. 1-2.

32 Kortanoğlu 2008, lev. 48, res. 3.

33 Haspels 1971, 205-206.

34 Kortanoğlu 2008, 419-420; lev. 53, res. 1-3.

35 Haspels 1971, 59, 123, 173; Belke – Mersich 1990, 200, Kortanoğlu 2008, lev. 56, res. 2.

36 Belke – Mersich 1990, 419, Kortanoğlu 2008, lev. 109, res. 1-2.

37 Kortanoğlu 2008, lev. 148, res. 1-2, lev. 149, lev. 152, res. 1-3, lev. 153, res. 1-2; lev. 156, res. 1-2, lev. 157, res. 1-2, lev. 158, res. 1-2; lev. 159.

38 Tokgöz 1976 a-b.

39 Ramsay 1889, 182-185, res. 29-30, 33; Haspels 1971, 182, res. 324; Kortanoğlu 2008, lev. 104, res. 1-2.

40 Haspels 1971, 213-214, Belke – Mersich 1990, 175; Kortanoğlu 2008, lev. 80, res. 1-2, lev. 81; lev. 82, res. 1-2.

41 Haspels 1971, 187-188, çiz. 562.2-3-8; Kortanoğlu 2008, lev. 83, res. 1-3, lev. 84, res. 1-2.

42 Berndt 2002, 55, res. 100; Kortanoğlu 2008, lev. 108, res. 1-2.

43 Özçatal 1993, res. 3-4, 6, 10-12.

44 Haspels 1971, 179, res. 319-320; Kortanoğlu 2008, lev. 97, res. 1-2.

45 Kortanoğlu 2008, Kat. No. 552.

46 Kortanoğlu 2008, lev. 113-115, lev. 128, res. 1.

47 Alföldi-Rosenbaum 1971, 10; Alföldi-Rosenbaum 1980, 26; Çelgin 1990, 150, Çelgin 1994, 161-162; Özdizbay 2002, 493; Ergeç 2003, 33-34; Zeyrek 2007, 207-211.

de bu mezar tipinin kullanıldığını ileri sürer⁴⁸. Machatschek, Elaiussa Sebaste ve Korykos'taki mezarları en erken MS 1. yy ortası ve sonlarına tarihlendirmiştir⁴⁹. Kommagene Bölgesi'nde Doliche ve Zeugma'daki arcosoliumlu oda mezarların Hellenistik Dönem'den Bizans Dönemi'ne kadar kullanıldığı belirtilir⁵⁰. Yine Kommagene Bölgesi'nde Yukarı Söğütlü Nekropolü'ndeki arcosoliumlu oda mezarların ilk evresinin Geç Hellenistik Dönem olduğu bildirilir⁵¹. Çelgin, arcosoliumlu mezarların özellikle MS 2. ve 3. yy'da çok yaygın tercih edilen bir mezar tipi olduğunu belirterek, Termessos'ta açığa çıkarılan benzer mezarlar için, MS 30-70'e ve MS 2.-3. yy'larını önerir⁵². Dağlık Phrygia Bölgesi'nde görülen arcosoliumlu mezarlar ise, Kortanoğlu tarafından MS 2.-4. yy aralığına tarihlendirilir⁵³.

Akpara Kale'nin eteklerindeki 12 mezar, olasılıkla aynı dönemde yapılmış mezarlardır. Kullanım evresi olarak arcosoliumlu tekneli mezarlar ile iki oda mezarda, kazıma olarak yapılan ve kırmızı boya ile detaylandırılan haçlar, mezarların Geç Antikçağ'da kullanılmış mezarlar olduğunu düşündürmesine karşın, haçların mezarlara sonradan yapılmış olduğu yani mezarların ikinci kullanımı ile ilişkili olabileceği de göz ardı edilmemelidir. Haçlar, arcosoliumlu tekneli mezarların ikisinde (M2, M5) arcosolium nişinin ortasında, oda mezarlarda ise mezar odasının tavanında, (M4-M10), girişin her iki yanında (M4) görülür. Tüm bu verilerin dışında, özellikle M4 no'lu oda mezarın giriş ön cephesinde, iki satırdan oluşan Yunanca yazıtın içeriği, mezarın atfedildiği kişinin ismini vermektedir. Yazıtın harf karakterleri, uzmanların verdiği bilgilere göre MS 3.-4. yy'dan daha sonra olmaması gerektiği yönündedir⁵⁴. Dolayısıyla bu mezar (M4), belirtilen kişi adına yapılmış bir mezar olma fikrini güçlendirmektedir.

Yapımı diğer mezar türlerine göre daha zahmetli ve belirli bir ekonomik gücün varlığını gerektiren oda mezarlar, ekonomik düzeyi yüksek kişiler için planlanmış mezarlar olmalıdır. Arcosoliumlu mezarlar ise, oda mezarlara göre daha yalın ve daha kısa sürede yapılabilecek mezarlardandır.

2017 yılında tarafımızca gerçekleştirilen yüzey araştırmalarında, bu mezarların yakınlarında, Akpara Kale ve kalenin eteklerinde, az miktarda bulunan seramik parçaları arasında MS 3.-4. yy'lara tarihlenen seramikler de tespit edilmiştir. Bu bilgiler doğrultusunda özellikle bölgede yakın benzerleri bulunan ve tarihlendirme önerileri yapılmış mezarlardan yola çıkarak, Akpara Kale'nin eteklerindeki mezarlar için MS 3.-4. yy aralığı önerilebilir. Bu mezarların sahipleri, farklı tarihlerde uzun yıllar yerleşim gören kale ve çevresinde, bu yüzyıllarda yaşam sürmüş sakinlere ait olmalıdır.

48 Alföldi-Rosenbaum 1971, 10.

49 Machatschek 1967, 58.

50 Ergeç 2003, 33.

51 Zeyrek 2007, 218.

52 Çelgin 1990, 150 vd.

53 Kortanoğlu 2008, 60.

54 Doz. Mag. Dr. Andreas Rhoby (Bizans Epigrafisi) ve Univ. Ass. Giulia Rossetto (MA) (Epigraf)'ya verdikleri bilgilerden ötürü teşekkürlerimi sunarım.

Bibliyografya ve Kısaltmalar

- Alföldi-Rosenbaum 1971
Rosenbaum, A. E., Anamur Nekropolü, Ankara.
- Alföldi-Rosenbaum 1980
Rosenbaum, A. E., The Necropolis of Adrassus (Balabolu) in Rough Cilicia Isauria, Wien.
- Belke – Mersich 1990
Belke, K. – N. Mersich, Phrygien und Pisidien, TIB 7, Wien.
- Berndt 2002
Berndt, D., Midasstadt in Phrygien. Eine sagenumwobene Stätte im Anatolischen Hochland, Mainz.
- Chaput 1941
Chaput, E., Phrygie. Exploration Archéologique I. Géologie et Géographie Physique, Paris.
- Çelgin 1990
Çelgin, V., Termessos Kenti Nekropolleri (İstanbul Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul.
- Çelgin 1994
Çelgin, V., “Termessos ve Çevresinde Nekropol ve Epigrafya Araştırmaları: 1975-1991 Yılları Arasında Yapılan Çalışmaların Toplu Sonuçlarına Kısa Bir Bakış”, Anadolu Araştırmaları XIII, 153-177.
- Ergeç 2003
Ergeç, R., Nekropolen und Gräber in der südlichen Kommagene, Asia Minor Studien 47, Bonn.
- Francovich 1990
Francovich, G. De, Santuari E Tombe Rupestri Dell’antica Frigia e un’indagine sulle tombe della Licia, Roma.
- Gabriel 1965
Gabriel, A., Phrygie. Exploration Archéologique IV. La Cité de Midas Architecture, Paris.
- Haspels 1971
Haspels, C. H. E., The Highlands of Phrygia. Sites and Monuments Vol. I-II, Princeton.
- Haspels 1981
Haspels, C. H. E., “Midas Şehri”, Belleten XLV/2, 178, 1-4.
- Herodotos
Herodot Tarihi (çev. M. Ökmen), İstanbul, 1991.
- Kortanoğlu 2008
Kortanoğlu, R. E., Hellenistik ve Roma Dönemlerinde Dağlık Phrygia Bölgesi Kaya Mezarları, Eskişehir.
- Machatschek 1967
Machatschek, A., Die Nekropolen und Grabmäler im Gebiet von Elauissa Sebaste und Korykos im Rauhen Kilikien. Wien.
- Özçatal 1993
Özçatal, M. F., “Gerdekkaya ve Yazılıkaya’da 1991 Yılı Çalışmaları”, MKKS 3, 419-439.
- Özdizbay 2002
Özdizbay, A., “Perge Batı Nekropolisinden Bir Mezar Yapısı”, Anadolu Araştırmaları XVI, 483-507.
- Plinius
Naturalis Historia (çev. H. Rackham), London, 1947.
- Polat 2009
Polat, Y., “Dağlık Phrygia Bölgesi Yerleşim Tiplerinin Coğrafi Bilgi Sistemleri ile İncelenmesi”, Kültür Varlıklarının Belgelenmesi (ed. A. Çabuk – F. Alanyalı), Eskişehir.
- Polat – Altan 2012
Polat, Y. – M. Altan, “Yazılıkaya-Midas Vadisi’nde Yer Alan Kalelerin Konumsal İlişkilerinin 2 ve 3 Boyutlu Modellenmesi”, Anadolu

- Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 12/1, 131-142.
- Perrot v.d. 1872 Perrot, G. – E. Guillaume – J. Delbet, *Exploration archeologique de la Galatie et de la Bithynie, d'une partie de la Mysie, de la Phrygie, de la Cappadoce et du Pont*, Paris.
- Ramsay 1889 Ramsay, W. M., “A Study of Phrygian Art II”, *JHS* X, 147-189.
- Ramsay 1890 Ramsay, W. M., *The Historical Geography of Asia Minor*, London.
- Sevin 2001 Sevin, V., *Anadolunun Tarihi Coğrafyası I*, Ankara.
- Strabon Coğrafya: Kitap: XII-XIII-XIV (çev. A. Pekman) (1987).
- Stephanus Byzantinos *Ethnicorum que supersunt* (ed. A. Meineke), Berlin (1840).
- Tüfekçi-Sivas 2007 Tüfekçi-Sivas, T., Frigler ve Frig Uygarlığı, Friglerin Gizemli Uygarlığı, İstanbul, 9-14.
- Tüfekçi-Sivas – Sivas 2009
Tüfekçi Sivas, T. – Sivas, H., *Frig Vadileri (Friglerden Türk Dönemine Uzman Kültürel Miras)*, Eskişehir.
- Tüfekçi-Sivas 2012 Tüfekçi-Sivas, T. -“Frig Vadileri ve Kutsal Yazılıkaya”, Frigler (ed. T. Tüfekçi Sivas – H. Sivas) İstanbul, 112-159.
- Tokgöz 1976a Tokgöz, D., “Seyitgazi Nekropolü Kazısı-1975”, *TAD* XXIII/1, 103-109.
- Tokgöz 1976b Tokgöz, D. ,“Şükranlı Nekropol Kazısı-1974”, *TAD* XXIII/2, 117-142.
- Yalçın 1986 Yalçın, İ., “Türkiye’de Eski Çağ İnsanlarının Bazı Faaliyet ve Eserlerinde Coğrafi Etkiler”, *X. Türk Tarih Kongresi I*, 25- 31.
- Zeyrek 2007 Zeyrek, T. H., “Yukarı Söğütlü Nekropollerinden Kaya Mezarları”, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 6/2, 194-221.

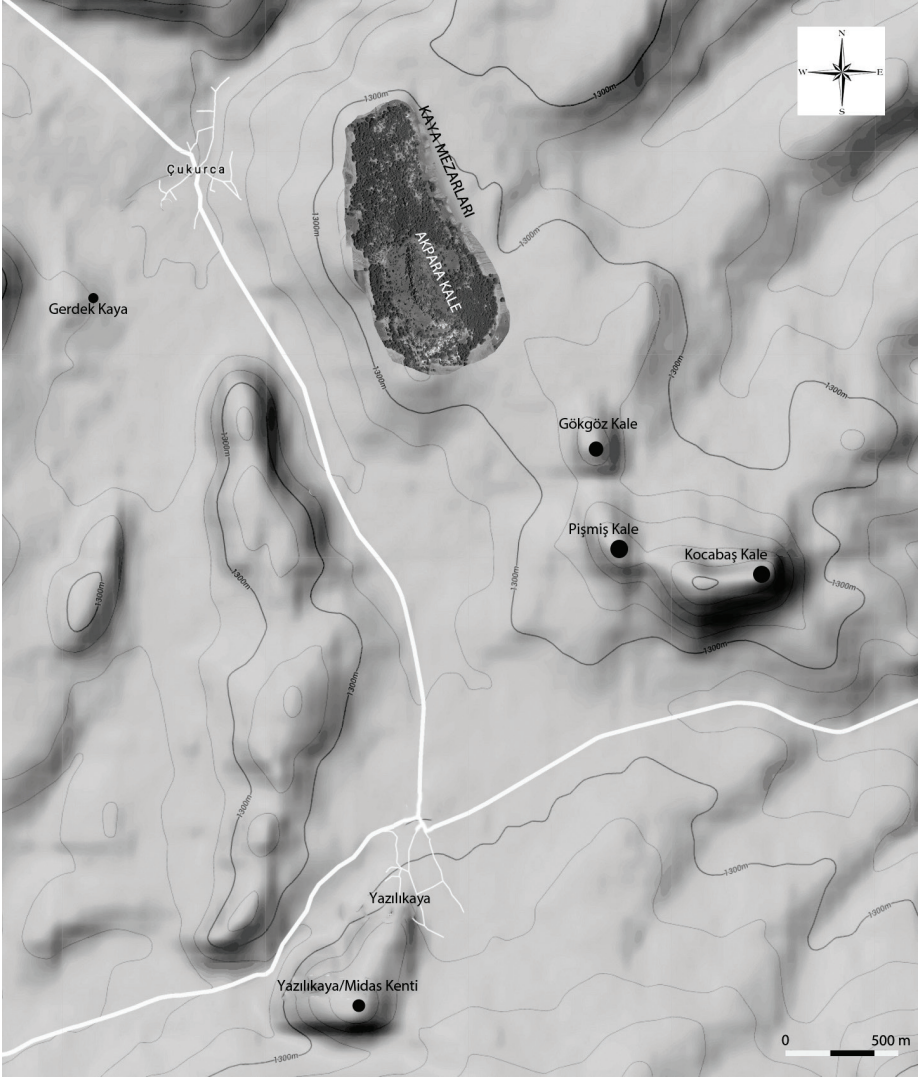

Fig. 1 Akpara Kale ve çevresini gösteren harita (www.mapmart.com uygulama).

Fig. 2 Akpara Kale, anıtsal giriş (Fot. R. Tamsü Polat).

Fig. 3 M1 No'lu arcosoliumlu tekneli mezar (Fot. R. Tamsü Polat).

Fig. 4 M2 No'lu arcosoliumlu tekneli mezar (Fot. R. Tamsü Polat).

Fig. 5 M5 No'lu arcosoliumlu tekneli mezar (Fot. R. Tamsü Polat).

Fig. 6 M7 No'lu arcosoliumlu tekneli mezar (Fot. R. Tamsü Polat).

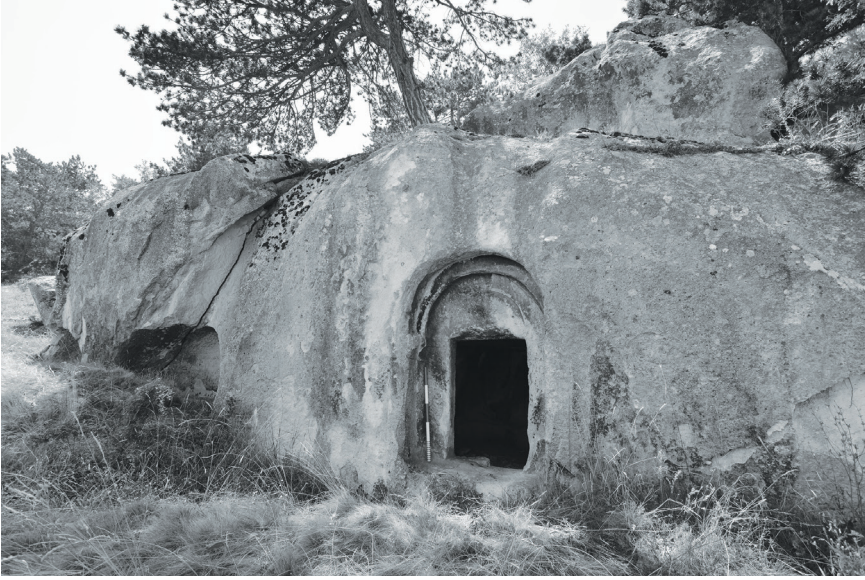

Fig. 7 M4 No'lu oda mezarın, dıştan görünümü (Fot. R. Tamsü Polat).

Fig. 8 M4 No'lu oda mezarın, içten görünümü (Fot. R. Tamsü Polat).

Fig. 9 M10 No'lu oda mezarın, dıştan görünümü (Fot. R. Tamsü Polat).

Fig. 10 M10 No'lu oda mezarın, içten görünümü (Fot. R. Tamsü Polat).

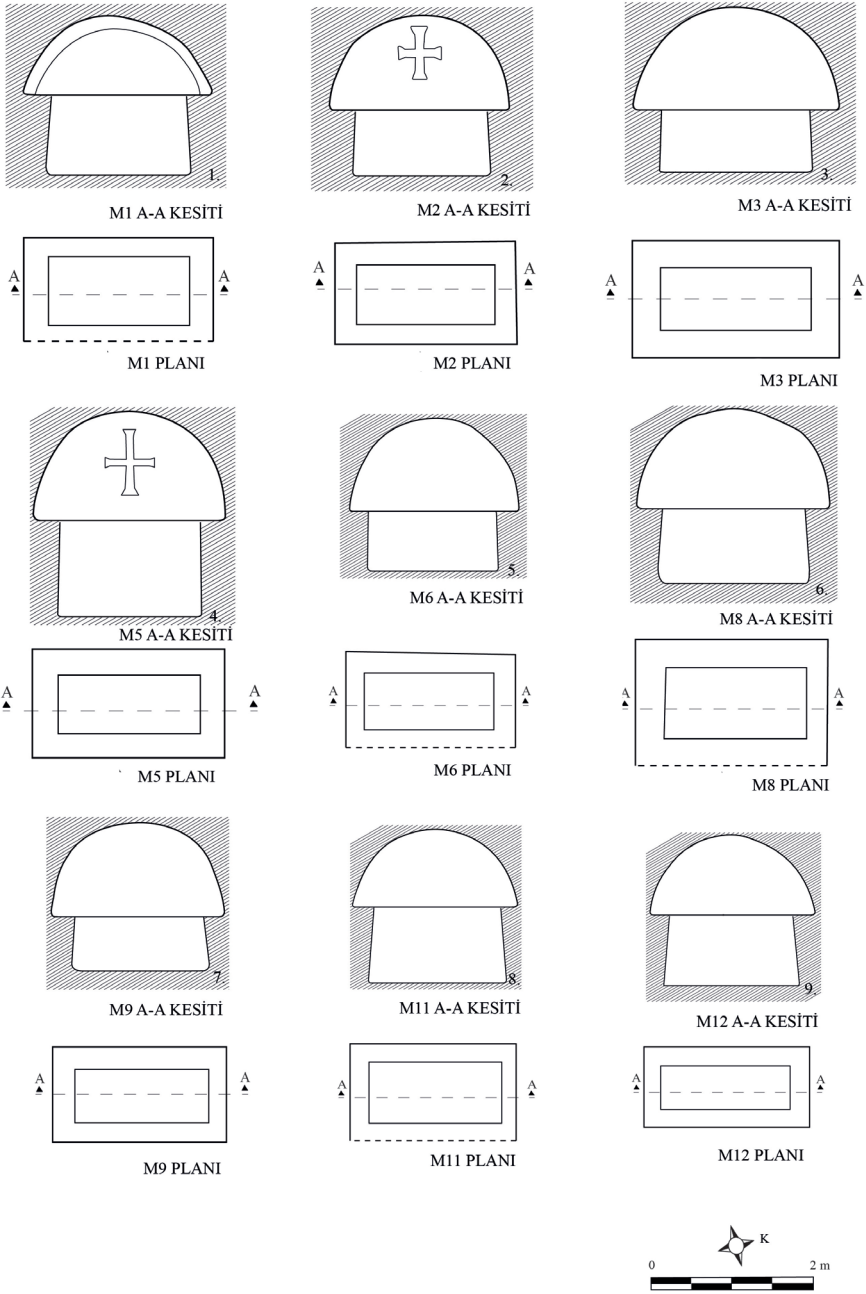

Fig. 11 Arcosoliumlu mezarların kesit ve plan çizimleri (Çiz. R. Tamsü Polat)

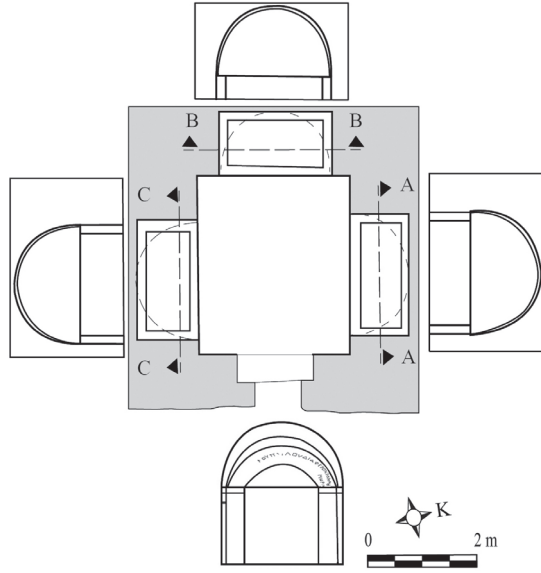

Fig. 12 M4 No'lu oda mezarın, plan, kesit ve görünüş çizimleri (R. Tamsü Polat).

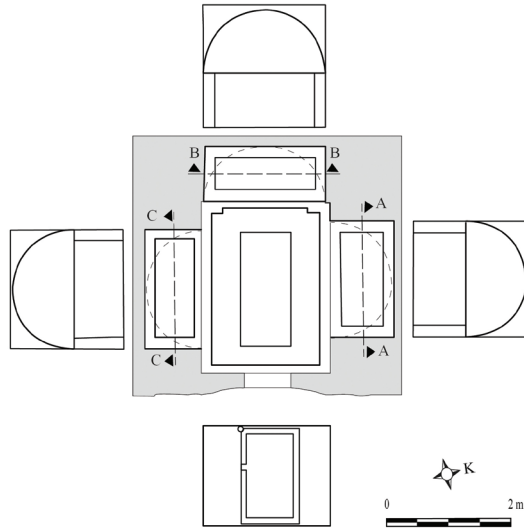

Fig. 13 M10 No'lu oda mezarın, plan, kesit ve görünüş çizimleri (R. Tamsü Polat).

